

LIETUVOS TOTORIŲ TAPATUMO PAIEŠKOS: ANALIZĖS ŠTRICHAJ

XX–XXI a. Lietuvos totorių tapatumas – mįslė ne tik juos tyrinėjantiems mokslininkams, bet ir patiems totoriams. Šiame straipsnyje mėginsime panagrinėti, kaip Lietuvos totorius praeityje suvokė ir suvokia užsienio šalių bei Lietuvos mokslininkai [ir totoriai, ir ne totoriai], kodėl abejojama, ar jie tebeturi savąją tapatybę ir kaip tai vertina patys Lietuvos totoriai. Mūsų hipotezė: Lietuvos totoriai XXI a. pr. patiria atgimimą, dėl kurio jie labiausiai dėkingi islamo religijai.

Esminiai žodžiai: totoriai, tapatumas, Lietuva, islamas, musulmonai, atgimimas, tapatybė, diaspora

Išsisklaidžiusi mažuma

„Šiandien Lietuvos totoriai, kurių yra tik apie 5000 Vilniaus, Kauno ir Alytaus regionuose [2001 metais Lietuvoje [surašymo duomenimis] gyveno 3235 totoriai], dėl jų paslaptingos praeities ir egzotiškumo yra tarsi šalies amuletas. Prieš karą jie turėjo biblioteką, religinius [musulmonų] centrus ir kelias mečetas. Sovietinis režimas jiems buvo beveik fatališkas. Šiuo metu praradę savo kalbą [jau nuo XVI amžiaus], apleidę savo istorinę atmintį, jie žengia benamės asimiliacijos keliu. Lietuvos totoriai neturi nei stiprios bendruomeninės struktūros, nei intelektualinio tinklo, kaip kad jų „broliai“ Baltarusijoje ar Lenkijoje. Tarp vyrų paplitęs alkoholizmas, o vaikai vis dar mažai raštingi“¹.

Tokią tariamą Lietuvos totorių tapatybę pateikia prancūzų mokslininkas Yves'as Plasseraud, pabrėždamas, kad Lietuvos totoriai tėra „išsisklaidžiusi mažuma“. Pažymėtina, kad Plasseraud neišvengiamai vertina mažumas ir „su „tapatumu“ susijusius bruzdėjimus“ [„nuo Šiaurės Airijos iki Tibeto, nuo Kipro iki Kvebeko, neaplenkiant Makedonijos ir Belgijos“]².

Tapatybė ir religija

Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas dr. Adas Jakubauskas su Plasseraud nuomone nesutinka. „Šis klausimas – nevienareikšmis. Totoriai gimtąją kalbą prarado dar XVII a. pradžioje, todėl

visus totorius siejantis elementas yra islamas. Žinoma, jis nėra toks, koks praktikuojamas musulmonų kraštuose, tai – daugiau „paprotinis“, „liaudies“ islamas. Lietuvos totoriai nesilaiko tradicijos melstis penkis kartus per dieną, tačiau per didžiąsias šventes į mečetes susirenka labai gausiai. Tai byloja, kad savo „totoriškumą“ jie tapatina su išpažįstama religija. Tyrimai, atlikti Keturiasdešimties Totorių kaime [Natel Nasibova, 2009 metai, Vilniaus universitetas] – apklausta 30 šeimų, 69 jų gana tiksliai identifikuoja vietinius totorius: į anketos klausimą „Kas jus sieja su savo tauta?“ 98 procentai apklaustųjų nurodė religiją, kiti veiksniai – papročiai, artimųjų priklausymas tautinei grupei, materialioji kultūra, istorija, gyvenamoji vieta. Ryšį su savo broliais Kazanės ir Krymo totoriais palaiko inteligentai, paprastiems žmonėms tai mažiau aktualu. Akivaizdu, kad totoriai patiria savo renesansą. Plasseraud neteisis: Lietuvos totorių jaunimas siekia aukštojo mokslo [taip pat užsienyje], bendruomenė gana gerai struktūrizuota ir vieninga. Panašiai yra ir kaimyninėse šalyse – Lenkijoje ir Baltarusijoje [turiu galvoje LDK totorius]. Aišku, patiriame ir sunkumų, dar vis neišvystytas bendruomeninės paskirties pastatų tinklas ir pan. Malonu, kad totorių bendruomene domisi mokslininkai [iš viso pasaulyje apie 40 žmonių] – jų yra Lenkijoje, Baltarusijoje, Rusijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje, Anglijoje“³.

Daugėjant lietuviškų knygų apie islamą, kartu daugėja ir rimtų mokslinių totoristikos srities tyrimų. Įsimintinos Galinos Miškinienės, Tamaros Bairašauskaitės, Jakubausko ir kitų mokslininkų studijos, Lietuvos totorių nepamiršta ir kaimynai lenkai, ir baltarusiai, taip pat rusai, išleidę nemažai įdomių studijų apie totorius. Žymiausios jų: Borawski P., Dubiński A. *Tatarzy Polscy. Dzieje, obrzędy, legendy, tradycj*. Warszawa: Iskry, 1986; Dumin S. U., Kanapacki I. B. *Belaruskija tatarj. Minulae i sučasnas*. Minsk: Polymia, mėlynu – baltarusiškai 1993; Podhoredecki L. *Tatarzy*. Warszawa: Książka i Wiedza, 1971; Худяков М. *Очерки по истории Казанского ханства*. Казань: Государственное издательство, 1990 [1923]; *Rocznik Tatarski*. Wilno: Lux, 1932; Gutowski J. *Broń i uzbrojenie tatarów*. Warszawa: Res Publica Multiethnica, 1997; Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. *Meczety i cmentarze Tatarów polsko-litewskich*. Warszawa: Res Publica Multiethnica, 1999; Drozd A., Dziekan M. M., Majda T. *Ismiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich*, Warszawa: Res Publica Multiethnica, 2000; *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Knyga: Bendrų Europos tradicijų link. Bendras baltarusių, lietuvių ir lenkų mokslininkų ir rašytojų darbas*. Sejny: Fundacja Pogranicze, 2008.

1830 m. Vilniuje buvo išleistas veikalas „Mahometonų, arba islamo, tikybos aiškinimas, Korano ir Pranašo įsakymų, vadinamų chadi-su, ištraukos“. Jo autorius – Naugarduko žemės ribų apeliacinio teismo teisėjas Juozapas Sobolevskis – išdėstė pagrindines islamo dogmas. Įdomu, kad Lietuvos totorių rankraščiams darė įtaką liaudies kūryba – juose apstu dialogų, būdingų liaudies poezijai ir prozai⁴. Tai parodo gyvą totorių būdą; islamo civilizacijoje žodinės perdavos svarba visada buvo labai svarbi. Ypač svarbi ji yra sufijams [dervišams] – islamo mistikams, apie kuriuos rašoma ir Lietuvos totorių rankraščiuose. „Pusiaus kitabe LU–893 aprašytas pagrindinis dervišų mokymo tikslas: moralinis ir etinis žmogaus tobulinimas, jo išaukštinimas iki Dievo ir amžinybės regėjimo, teisingo kelio pasirinkimas, visiškas nuodėmių apsisvalymas ir kreipimasis į Dievą, šventųjų kultas, visų džiaugsmas – malda“⁵.

Nors tarp Lietuvos totorių sufijų brolių neužfiksuota, šios nuorodos leidžia manyti, jog sufizmu Lietuvos totoriai domėjosi, studijavo „įvairias dervišų mokymo kryptis“⁶. Tam tikrą polinkį į mistiką liudija ir senuosiuose Lietuvos totorių rankraščiuose aptinkamos churfinės idėjos [arab. *churf* – raidė]. Raidėms ir skaičiams churfizmas teikė metafizinę reikšmę.

Diaspora

Kol kas paskutinio – 2001 m. – surašymo duomenimis, Lietuvoje gyveno 115 tautybių žmonės, tačiau tik 29 tautybių buvo 100 ir daugiau žmonių. Lietuvoje 2001 m. gyveno 3200 totorių [1989-aisiais totorių Lietuvoje buvo 4400, o 1923 – vos 1000].

Totorių tapatybės klausimą tyrė sociologė Natalija Kasatkina. Jos apklausti Lietuvos totoriai savo tapatumą apibūdino įvairiai, tačiau akcentavo ir savo šaknis, ir Lietuvos svarbą savo gyvenime:

1. „Koks skirtumas, ar totorius, ar lietuvis. [...] Mes, totoriai, gyvenam Lietuvoje, tie, kurie esam dalelė, kur dirbam, kur tarnaujam Lietuvai, čia jau labai svarbu. [...] Nėra taip, kad mano vaikai tuoktųsi tik su totoriais“ [70 m. totorius, bendruomenės aktyvistas, Grigiškės];

2. „Palaikymas ryšių su savo šaknimis Tatarstane, manau, ir yra būti totore“ [42 m. totorė, Visaginas];

3. „[Tipiškas totorius – tai] žmogus, giliai žinantis, kad jis yra musulmonas. Labai švarus fiziškai ir moraliai. Neapgaus; jei pažadėjo – tai viskas“ [56 m. totorė, mokytoja, Vilnius].

4. „Aš nesuprantu tokio termino „tautybė“, tarkime, tada aš esu netipiškas. Dar kartą sakau, koks man skirtumas, kokia žmogaus tauty-

bė. Aš netipiškas lietuvių tautos atstovas ir kitų tautų, bet aš šneku taisyklingiau už daugelį lietuvių ir rašau taisyklingiau už daugelį“ [29 m. totorius, Vilnius].

5. „Aš homo sovieticus–totorius. Nors netipiškas, nes dalyvauju kultūrinėje veikloje. Ne tik pagal kilmę totorius, bet ir dalyvauju visur. Tipiškumas yra mitas. Kiekvienas žmogus turi tipiškų ir savų bruožų. Būti tik tokiu neįmanoma“ [50 m. totorius, bendruomenės veikėjas, Kaunas].

Pasak Kasatkinos, „totoriai, laikantys save tipiškais savo tautybės atstovais, tapatinasi su tautiečiais Lietuvoje, su to paties tikėjimo žmonėmis, su savo tautiečių išėivija [labiau būdinga Visagino totoriams] ir su gimtąja kalba. „Tipiškiausiai“ save laiko Vilniuje gyvenantys totoriai. [...] Žydų ir totorių, priklausančių visuomeninėms organizacijoms, nuošimtis didesnis nei kitose [tautybių] grupėse. Lyginant visų kategorijų vertinimus, žydai ir totoriai labiausiai išsiskiria tuo, kad nurodo visuomeninių organizacijų [bei savo tautiečių išėivijos] svarbą, – tuo patvirtindami diasporos įvaizdį. Tik tarp žydų ir totorių pasitaikė keletas žmonių, kaip pačią svarbiausią kategoriją nurodžiusių visuomeninę organizaciją. [...] Etninio pobūdžio tapatybės elementai stipriausi tarp totorių. [...] Žydai ir totoriai išsiskiria stipriai tapatinimusi su išėivija“⁷.

Šie keli įvairūs savęs apibūdinimai rodo Lietuvos totorių bendruomenės integruotumą į ją, tačiau kartu ir neatitrūkimą nuo savo šaknų. Vadinas, remiantis Kasatkina, Lietuvos totoriai – diaspora, t. y. ne savo kilmės šalyje gyvenanti tauta, patirianti susitelkimo procesą⁸.

Lipka Tatarlar

Totorių kilmės istorikas Stanislovas Kričinskis [1911–1941] 1937 m. rašė: „Šiuo metu Lietuvos totoriai gyvena trijose Lenkijos šiaurės rytų vaivadijose [Vilniaus, Naugarduko, Balstogės], taip pat Lietuvoje ir tarybinėje Baltarusijoje. Bendras jų skaičius – apie 9 tūkstančius. Jie, galingojo gentinio tiurkų medžio šakelė, tiesą sakant, seniai pamiršo gimtąją kalbą, tačiau išsaugojo etninį savitumą. Jų kalba ir papročiai lenkiški bei baltarusiški. Su slavais jie visiškai nesusiliejo, nes išpažino musulmonų tikėjimą. Todėl Lietuvos totorių tautosakoje išliko padavimų, papročių ir apeigų, kurių genezė ir forma artimos tiurkų tautybių tautosakai“⁹.

Kričinskis paaiškina Lietuvos totorių savivardį. „Savo įbrolius iš „Lechistano“ Lietuvos totoriais taip pat [kaip ir LDK atstovai] vadino

Krymo totoriai ir turkai osmanai, iškraipę pirmąjį žodį posakyje *Lietuva – Totoriai* [Lietuvos totorius], padarė iš jų Totorius *Lipkas – Lipka Tatarlar*. Kad terminas *Lipka* [kitaip dar *Lupka, Lubka*] – tiurkiškas Lietuvos vardo iškraipymas, matyti iš buvusio Moldovos gospodariaus [valdovo] Dmitrijaus Kantemyro [1673–1723 m.] „Turkų valstybės istorijos“, išleistos 1745 m. vokiečių kalba¹⁰.

Nuo XVI a. savivardis *Lipka* Lietuvos totoriams prigijo, terminas atėjo ir į lenkų kalbą.

Pasak atvirosios enciklopedijos *Wikipedia*, dabar pasaulyje yra apie 10 milijonų totorių [*tatarlar*], gyvenančių Rusijoje [5,55 mln.], Uzbekistane [1,25 mln.], Kazachstane [0,4 mln.], Ukrainoje [0,35 mln.], Tadžikistane [0,2 mln.], Kirgizijoje [0,14 mln.], Turkmėnistane [60 000], Azerbaidžane [30 000], Rumunijoje [23 000], Baltarusijoje [15 000], JAV [10 000], Kinijoje [8000], Gruzijoje [4000], Moldovoje [3500], Lenkijoje [3 000], Lietuvoje [3000], Latvijoje [3000], Estijoje [2500], Suomijoje [800], Afganistane [tikslus skaičius nežinomas]¹¹.

Pirmąsyk savivardis *tatar* pradėtas vartoti tarp klajoklių tiurkų genčių, gyvenusių Gobio dykumoje prie Baikalo ežero V a. pr. Kinai totorius vadina *dada, dadan, tatan*. XIII a. pr. kai kurios šios klajoklių gentys tapo Čingischano armijos dalimi, susimaišė su mongolais ir okupavę Rusiją bei Vengriją europiečiams tapo žinomi kaip totoriai [lotynų, prancūzų kalbų *tartar* kilo iš persų kalbos žodžio *tātār*, reiškiančio raitą pasiuntinį].

LDK totoriai vadinti *Lipkowie, Lipcani, Mušlimi*. Pirmosios žinios apie totorių apsigyvenimą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje siekia XIV a. pradžią. „Užkariavę rusų kunigaikštystes, totoriai tiesiogiai susidūrė su Lietuvos valstybe. Gediminas [1315–1341], vėliau Kęstutis ir Algirdas, kovodami su Kryžiuočių ordinu, Lenkija ir Maskva, ne kartą buvo sudarę sąjungą su totoriais kipčiakais. Galimas daiktas, kad kai kurie totorių būriai, nuolat palaikydami Lietuvos didžiuosius kunigaikščius ir tarnaudami samdomaisiais kariais, apsigyveno jų žemėse prie miestų ir pilių. Pranciškonų ordino analuose prie 1324 m. įrašyti būdingi duomenys apie pirmąsias totorių gyvenvietes. [...] Ne kartą Algirdą palaikė chano Džanibeko [mirė 1356 m.] kariuomenė. Jo totoriai kartu su kitais dalyvavo lietuvių žygiuose į Lenkiją 1350 ir 1352 m. [...] Tačiau tikrasis totorių gyvenviečių Lietuvoje steigėjas buvo didysis kunigaikštis Vytautas“¹².

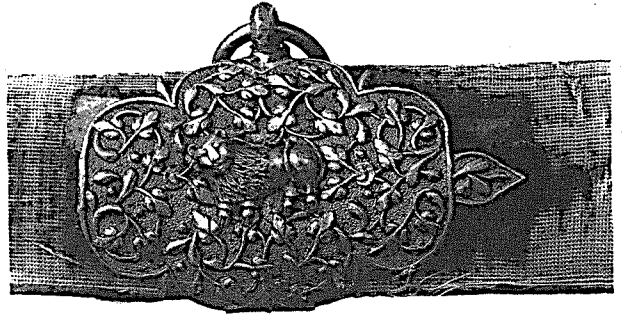
Į Lietuvą totoriai, ieškodami ramybės nuo karų, keliavo masiškai. 1398–1411 m., intensyviausios totorių migracijos į Lietuvą laikotarpiu, Žemaitiją valdė kryžiuočiai, todėl Vytautas, norėdamas apsiginti nuo

jų, totorių sodybas išdėstė plačiu lanku iš šiaurės į pietvakarius [karaimų – į šiaurės vakarus] nuo Vilniaus. Tai aiškiai turėjo strateginę reikšmę, pažymi Kričinskis. Lietuvos totoriai Vytautą labai gerbė, jį vadino *Watađ* [atrama, palaikančia islamą]. „Paskutinės politinių emigrantų grupės iš totorių kraštų į Lietuvą atvyko XVI a. pradžioje. [...] Labiausiai totoriams sekėsi valdant Žygimantui Augustui [1548–1572], kuris buvo jiems labai palankus, saugojo nuo priespaudos ir suteikė privilegijų“¹³. Tiesa, pirmoji 1559 m. totorių valdų LDK revizija parodė, kaip totoriams buvo sunku išsilaikyti jiems duotose žemėse, nes, pasak Kričinskio, smurtu, grasinimais ir klasta kaimynystėje gyvenantys bajorai ir didikai siekdavo pasisavinti jų žemes.

„Totorių kilmės gyventojai LDK iš pat pradžių buvo susiskaldę socialiniu, luominiu ir ekonominiu požiūriu. Apskritai jie pasiskirstė į dvi grupes: žemvaldžių ir miestiečių. [...] Atskirą grupę ir socialinę klasę sudarė miestuose gyvenantys totoriai, kurie nesinaudojo totorių žemvaldžių išimtinėmis teisėmis. Tai buvo nepasiturintys gyventojai, kurie išdirbinėjo odas, vertėsi daržininkyste, prekiaavo arkliais, buvo vežėjai. [...] Iš visų miestiečių totoriai išsiskyrė uždarumu ir solidarumu“¹⁴.

Pasak Kričinskio, XVII a. pr. Lietuvos totoriams iškilo grėsmė: uždrausta atnaujinti ir statyti mečetes, 1609 m. buvo sudegintos kelios raganavimu apkaltintos totorės. Tais pačiais metais fanatikai Trakuose sugriovė mečetę. Petru Čiževskiu pasivadinęs dvasininkas 1616–1617 m. išleido totoriams skirtus paskvilius „Alkoranas“ ir „Totorių alfurkanas“, kuriuose ragino prievarta atversti Lietuvos totorius, atimti iš jų bajorų teises, taikyti jiems griežčiausias represijas. Tačiau totorius palaikė Radvilos, kiti didikai. 1677 m. Varšuvoje suteikta privilegija, kuri galutinai sulygino LDK totorių bajorių teises su Lenkijos bajorų teisėmis.

Po paskutinio Lietuvos ir Lenkijos padalijimo totorių sodybos buvo atskirtos pasienio užkardomis. Keitėsi istorinės aplinkybės, kito totorių buitį, gyvenimo sąlygos. Dalis totorių emigravo į Turkiją apie 1803 m., pasklidus gandams, kad totoriai bus verčiami priimti stačiatikių tikėjimą. Kričinskis taip pat pažymi, kad Lietuvos totoriai palankiai sutiko tautinius sąjūdžius, „nors jų padėtis valdant Rusijai buvo visiškai gera“¹⁵. 1831 m. sukilėlių kariuomenėje buvo totorių for-

Totorių kardo detalė, apie 1600 m. Kaip teigia tradicija, būtent šiuo kardu sunkiai sužeistas Švedijos karalius Gustavas II Adolfas (1594–1632). Tai įvykę 1627 m. liepos 1 d. Derševo (Tczew, Dirschau) mūšyje. Tai – vienas svarbesnių Lietuvos ir Lenkijos karo su Švedija (1626–1629) mūšių. Damasko plieno kardo ilgis – 107 cm, jis papuoštas liūto galva, kuri greičiausiai pagaminta Maskvoje. Artefakto laikymo vieta – pirmasis Švedijoje muziejus, 1628 m. įsteigtas paties Gustavo II Adolfo – Karališkasis karo muziejus (*Livruskammaren*), Stokholmas

muotės. Dėl glaudžių ryšių su sukilėliais ilgą laiką po 1863 m. totoriai patyrė represijas. 1881 m. Lietuvos totoriams uždrausta vartoti lenkų kalbą mečetėse, skaityti religines knygas lenkiškai – viskas turėjo būti tik rusiškai. Vis dėlto totoriai nepalūžo: „Rusijos tarnyboje pasilikę totoriai visuomet norėjo išsaugoti savo tautinį orumą, laikėsi Korano įsakymo lojalumo. Apie totorius tarnautojus gražiai liudija Jonas Talko

Hrincevičius, kuriam ne sykį teko su jais bendrauti. Štai jo žodžiai: „Kad ir kokia sunki būtų jų padėtis tarp bendrapiliečių lenkų, jie sugebėjo garbingai ją pakesti, palikdami apie save gerą atminimą. Niekas negirdėjo, kad kuris nors totorius tarnautojas būtų buvęs šnipas, įskundinėtų, imtų kyšius arba išseikvotų jam patikėtą pinigų sumą“¹⁶.

Nuo rusinimo, daro išvadą Kričinskis, totorius apsaugojo tikėjimas – islamas: Lietuvos totoriai bendravo su tiurkų gentimis, kurios buvo Rusijos valdžioje.

Kaip teigia Kričinskis, Lietuvos totoriai sudaro labai mišrią antropologinę grupę. Taip nutiko todėl, kad Lietuvos totoriai kilo iš tiurkų ir sutiurkintų mongolų genčių; iš Krymo atkeliavę totoriai turėjo graikų, čerkesų, Genujos italų kraujo. „Lietuvos totoriai ir toliau virto metisais,

nes iš pradžių, beveik neturėdami savų moterų, buvo priversti vesti krikščionės“¹⁷.

Didžiausias dvasinis penas Lietuvos totoriams, kaip rašė Kričinskis, – Koranas, tikėjimo ir vilties šaltinis. Tačiau Lietuvos totorių tikėjime nesama fanatiškumo. „Vadina save totoriais [padaryti ką nors „totoriškai“ – padaryti savaip, paprastai, bet gerai], tačiau dar dažniau musulmonais“¹⁸.

Kariai

Lietuvos karininkija vertina totorių nuopelnus Lietuvai. 2007 m. Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje visuomenei buvo pristatyta paroda „Lietuvos totoriai – kariai“. Vien carinės Rusijos kariuomenėje tarnavo daugiau kaip 25 Lietuvos totoriai generolai, iš kurių žymiausi – Juzefas Bieliakas [1741–1794], Chalilas Bazarevskis [1851–1911 m.; dabartinė palikuonių pavardė – Bazarauskai], jo brolis Suleimanas Bazarevskis, Jusufas Jakubovskis [dabartinė palikuonių pavardė – Jakubauskai], Tamerlanas Bieliakas, Ipolitas Januševskis, Jokūbas Juzefavičius, Leonas Kričinskis, Abu Tuleb Muchla, Aleksandras Romanovičius, Motiejus Sulkievičius ir kiti.

Totoriaus karinė kaukė,
antra XV a. pusė.
Tvirtinta ant šalmo.
21,5 cm aukščio. Ant
kaukės rastas užrašas:
„Al Ustaz“ (ponas)
ir „‘amal Hamz“
(pagaminta Hamzos).
Oksfordas

Anot Arvydo Pociūno, „galima drąsiai teigti, kad nuo 1795 m. iki XIX a. vidurio Lietuvos totoriai įnešė svarų indėlį į Lietuvos karybos istoriją. Lietuvos totorių organizuotų ulonų pulkai, kaip kavalerijos rūšis, paplito daugelio pasaulio valstybių kariuomenėse. Jų daliniai savo puikiai parinkta ginkluote, tik jiems būdinga uniforma ir manevringumu pasižymėjo daugelyje XIX–XX a. karų. Tarnauti ulonų gretose buvo tiesiog garbė“¹⁹.

Dabar Lietuvos kariuomenėje taip pat tarnauja totorių. Misijoje Afganistane 2005–2006 m. dalyvavo kapitonas Ravilius Vilčinskas, o puskarininkis Donatas Bagdonavičius net du kartus buvo misijoje Irake.

Moksliniai tyrinėjimai ir populiarėjantis islamas

Lietuvos totorių tapatumui svarbi ne tik karyba, bet ir savita praeitis, kalbinė situacija, raštija, tradicijos, religija. Lietuvos mokslas vis daugiau dėmesio skiria Lietuvos totoriams, jie domina ir Baltarusijos, Lenkijos, Rusijos, Ukrainos, taip pat Anglijos, Suomijos, Tatarstano, Turkijos istorikus, orientalistus, tiurkologus, lyginamosios kalbotyros specialistus. 2007 m. Vilniaus universitete buvo surengta tarptautinė mokslinė konferencija „610-osios totorių ir karaimų įsikūrimo LDK metinės“. Šioje konferencijoje aptarta daug svarbių klausimų, tarp kurių buvo ir totorių tapatumo iškraipymo Čiževskio pamfletuose tema. Šie pamfletai išjuokė totorius, juose klausta, kas esąs geresnis – žydas, totorius ar čigonas.

Tiesa, šio autoriaus iškeltas klausimas, kuris geresnis – totorius, žydas ar romas, „Alfurkane“ liko neatsakytas, tačiau jis leidžia pažvelgti į totoriaus musulmono įvaizdį visuomenėje, formuojamus stereotipus. Čiževskis ypač nemėgo totorių karių. „Alfurkano“ atsiradimas rodo svarbų dalyką: „XVII a. pradžios LDK visuomenėje ar bent jos dalyje buvo žinoma apie kai kuriuos islamo savitumus [pavyzdžiui, penktadienio šventimą, apie tai, kad totoriai negeria vyno, žinomi Munchamedo vardas, Koranas, žodžiai mečetė ar mula]“²⁰.

Svarbi Lietuvos totorių bendruomenei ir laikraščio *Lietuvos totoriai* leidyba. Šio laikraščio, kurį galima rasti ir internete, nuo 1995-ųjų išleista jau daugiau kaip 120 numerių²¹. Lietuvoje veikia įvairios totorių bendruomenės, 1996 m. įkurtas Lietuvos totorių folkloro ansamblis „Alije“²².

Lietuvos tautinis atgimimas ir nepriklausomybės atgavimas XX a. pab. sudarė sąlygas totorių bendruomenėms atsigręžti į etninę savo tautos kultūrą – į savo ištakas, tautos gyvybės šaltinius bei religiją. 1988 m. įkurta Lietuvos totorių kultūros draugija, atsikūrė visuome-

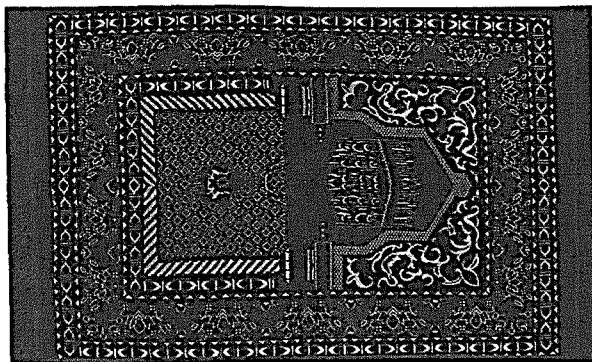
ninė totorių bendruomenių veikla. 1998 m. buvo atkurtas Lietuvos musulmonų sunitų dvasinis centras *muftiatas*. „Tačiau totoriai – dar ne visi musulmonai, gyvenantys Lietuvoje. Per pastaruosius dešimt metų į Lietuvą pradėjo plūsti užsienio svečiai, kurie ilgai apsisistojo čia gyventi ar mokytis. Nepaisydami to fakto, kad Lietuva – krikščioniškas kraštas, jie stropiai laikėsi savo krašto tradicijų. Kartu su totorių muftijais bei imamais užsieniečiai studentai atgaivino penktadienines pamaldas, pradėjo organizuoti sekmadienines paskaitas mečetėse bei mažesniųjų miestelių, kuriuose gyvena totoriai, mokyklose. [...] Be gausaus skaičiaus esančių totorių bendruomenių, Vilniuje yra įsikūręs Lietuvos musulmonų sunitų dvasinis centras – muftiatas bei Lietuvos musulmonų jaunimo bendruomenė, kurios centras yra Kauno mečetėje“²³.

Taip pat mūsų šalyje veikia 11 visuomeninių musulmonų organizacijų. Kaip ir pasaulyje, taip ir Lietuvoje islamas – labiausiai plintanti religija. Tai įrodo ne tik gausėjantis atsivertusiųjų į islamą Lietuvos gyventojų skaičius, bet ir jų leidžiama literatūra bei veikiančios tinklalapiai²⁴.

Lietuvos totoriai, kaip pastebėjo Kričinskis, išpažįsta sunitų apeigų Abu Hanifos pakraipos islamo tikėjimą. Abu Hanifa [Nu'man ibn Thabit Zuta ibn Marzuban, 699–765] – sunitų hanafitų [*hanafi*] fiqho [islamo jurisprudencijos] mokyklos įkūrėjas, gyvenęs dabartinio Irako teritorijoje. Hanafitai – viena iš keturių islamo jurisprudencijos mokyklų [*madhhab*]; kitos trys – šafi'itai, malikitai ir hanbalitai. Iki XVII a. karų su Turkija totoriai savo tikyba vadino *bi[e]surm[i]janų*, vėliau, šiam žodžiui tapus niekinamuoju, nebevartodavo ir save ėmė vadinti tiesiog musulmonais [*musiulmonais*, *musiulmankais*].

Lietuvių tautosakoje totorius kartais neskiriamas nuo turko, nes abu – tamsaus gymio, abu išpažįsta islamą. Be to, vien XVII a. kilo trys dideli karai tarp Lietuvos ir Lenkijos Respublikos ir Osmanų imperijos [turkų] bei jos vasalo Krymo chanato [totorių]. „Pagrindinis skirtumas lietuvių tautosakoje tarp šių dviejų tautų yra tas, kad turkas buvo tik priešas, o totoriai nuo seno gyveno Lietuvoje. Tautosakoje totoriai minimi padavimuose, sakmėse, pasakojimuose, karinėse-istorinėse, vestuvinėse dainose, raudose, patarlėse. [...] [totoriai] piliakalnius supila ne kariniams tikslams. Jie paprasčiausiai supila kalnus kepurėmis toje vietoje, kur gyvena. Tačiau kituose padavimuose totoriai minimi ir kaip priešai. [...] Pasakojimuose kartais užsimenama apie susidūrimus su totoriais. Žmonės prisimena, kad jų sodžiuje stovėjo totorių raitija, ir pasakoja jų kitoniškumus, kad jie rytais prausdavosi nuogi ir

mazgodavo viens kitam užpakalius. Čia totoriai, matyt, nėra priešai. Nuo seno jie žinomi kaip geri kariai ir jų pagrindinė prievolė buvo karų metu padėti Lietuvai.[...] Mitologinėse sakmėse velnias kartais pavadinamas totoriumi, matyt, ne tik dėl savo svetimos tautybės, bet ir dėl tamsesnio gymio, nes velnias dažnai vaizduotas juodas. [...] Kariai totoriai Lietuvoje vesdavo krikščiones moteris ir savo vaikus galėdavo auklėti musulmoniškai. [...] Patarlėse dažniausiai minima totoriaus išvaizda: „Apžėlęs juodai, kai totoriaus plaukai“. [...] Dar Adalberto Bezzenbergerio XIX a. užrašytoje mįslėje kregždės čiulbėjimas lyginamas su totorių kalba: „Maža bobelė moliniam butely totoriškai girda“. [...] Bendra totoriaus [...] vaizdavimo [lietuvių tautosakoje] tendencija – tai ryškus svetimasis: dėl religijos, jos įtakotų papročių, dėl išskirtinės socialinės padėties – priklausomybės karių luomui, dėl kito antropologinio tipo“²⁵.

Namazlykas – musulmonų maldos kilimėlis. Saudo Arabija, XX a. Sintetinis audinys. Ilgis – 115, plotis – 68 cm. Kauno mečetės nuosavybė

Kričinskis pastebėjo, jog keliauti į šventąją Meką galėdavo tik turtingi totoriai, nes tokia kelionė reikalaudavo daug lėšų. Negalėdami jos aplankyti, pamaldūs totoriai keliaudavo „į savo šventąsias vietas: Lovčicus, arba pasimelsti prie kapo šventojo piemenėlio Kuntusio, kuris stebuklingai kasdien persikeldavo pasimelsti prie Pranašo kapo, arba į Siniavką, kur, kaip jie tiki, stebuklais garsėja mažytės totorių kapinės“²⁶.

Šiuose Lietuvos totorių tikėjimo elementuose matome šiizmo ir sufizmo užuomazgą – sufijai ir šitai propaguoja šventųjų ir relikvijų garbinimą.

Istorija mena 1913 m. hadžą Mekoje atlikusį dievobaimingą totorių Aleksandrą Iljasevičių (1848–1925). Šis turtingas totorius didžiąją savo žemės Kaune dalį skyrė neturtingiems musulmonams remti, mečetėms taisyti ir kitiems pamaldiems darbams. Iljasevičius buvo viena iškiliausių to meto Kauno totorių bendruomenės asmenybių. Savo kelionės į Meką ir Mediną (per Krymą ir Stambulą) išpūdžius jis aprašė tuščiuose rankraštinio chamailo (maldaknygės) puslapiuose ir neužpildytose paraštėse²⁷.

Apie dar trijų totorių kelionę į Meką 1557 ar 1558 m. [Hidžros 965 metais] rašoma traktate *Risalei Tatari Leh*, kurio autorius buvo vienas iš piligrimų.

Totorių tapatumui svarbus ir jų santykių su kitomis Lietuvos tautinėmis ir religinėmis mažumomis pobūdis. Tiesa, nedaug esama duomenų apie totorių ir žydų bendravimą, tačiau esantieji atskleidžia tam tikrus totorių charakterio bruožus.

Anot istorikės Jurgitos Šiaučiūnaitės-Verbickienės, „Lietuvos totoriai per bendruomenėje funkcionuojančius tekstus įsitraukė į Lenkijos ir Lietuvos Valstybės religinę polemiką. [...] LDK totorių rankraščiuose būtent žydas buvo veikėjas, apsisprendžiantis priimti islamą. Manoma, kad islamo pranašumą prieš judaizmą demonstruojantys siužetai Lietuvos totorių rankraščiuose buvo perimti iš arabų pasaulyje iki XV a. populiarios legendos. Joje pasakojama apie keturias dešimtis Medinos žydų, priėmusių islamą, po to Muchamadas įstabiai ir nenuginčijamai atsakė į žydų užklausimus, nors patys ketino apkaltinti Pranašą iš piršto laužtomis pranašystėmis. [...] Santykių tarp sumanaus totoriaus ir apsikvailinusio žydo siužetų galima rasti tarp pasaulietišku didaktinių kitabų pasakojimų. [...] Neigiamą įvaizdį visuomenėje, o ir tarp totorių turintys žydai buvo tinkamiausi didaktinių vaizdelių veikėjai. Apibendrinant galima daryti išvadą, kad LDK totorių bendruomenėje egzistavo ne vieša religinė polemika, bet vidaus poreikiams dirbtinai sukonstruoti aktualūs ginčai ir buitiniai siužetai, kuriais siekta stiprinti savo tikėjimą“²⁸.

Naujausioje, 2009 m. išleistoje dvikalbėje ([lietuvių ir rusų kalbomis] knygoje *Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje* Jakubauskas, laikraščio *Lietuvos totoriai* vyriausiasis redaktorius Galimas Sitdykovas ir rusų istorikas Stanislavas Duminas pateikia trumpą, bet išsamų Lietuvos totorių aprašymą ir unikalią medžiagą: žymiausių totorių aprašymą.

Pirmą kartą išleista informacinė enciklopedinė tokio pobūdžio knyga apie Lietuvos totorius gali pasiekti platesnius vandenis. Knygoje bendrais bruožais supažindinama su LDK, t. y. dabartinės Lenkijos, Baltarusijos ir Abiejų Tautų Respublikos, totoriais, abėcėlės tvarka išdėstytos beveik 100 žymiausių totorių biografijos. Tai svarbus indėlis į Lietuvos totoristiką, kuriai dar yra kur augti.

Enciklopedinis leidinys dar kartą įrodo, kad LDK buvo daugia-
tautė valstybė, kurioje totoriai užėmė svarbią vietą, o jų tikėjimas (islamą) taikiai gyvavo greta judaizmo ir krikščionybės. Lietuvos totoriai pasižymėjo kaip narsūs kariai, gynę Lietuvos vardą. Ir 1991 m. sausio 13-ąją už Lietuvą žuvusi Loreta Asanavičiūtė – totorių kilmės.

Solidžiai išleistoje 300 puslapių knygoje rasime atsakymus į įvairius svarbius klausimus. Sužinosime, kad, anot turkų filologijos profesoriaus Aleksandro Muchlinskio, 1857 m. Sankt Peterburge išleidusio knygą *Lietuvos totorių kilmės ir būklės studija*, „kai visa Europa ginklavosi kalaviju prieš musulmonus, – tuomet išmintingi Lietuvos valdovai su meile ir svetingumu kvietėsi į savo valdas totorius“²⁹. Yra žinoma, kad totorių būriai, kaip sąjungininkai arba samdiniai, dalyvavo lietuvių rengiamuose žygiuose dar Gediminui valdant (pvz., per 1320 m. karą su kryžiuočiais). 1395 m. Lietuvoje prieglobstį rado Tamerlano sutriuškintas chanas Tochtamyšas, o jo sūnus Dželal-ad-Dinas dalyvavo Žalgirio mūšyje. Tarp totorių būta nemažai diplomatų: XV–XVII a. jie, mokėdami arabų kalbą ir raštą, dažnai eidavo karaliaus kanceliarijos raštininkų ir totorių vertėjų pareigas, savarankiškai vykdavo diplomatinės misijas. Bene žymiausias totorių diplomatas – Abrahimas Timirčičius (m. apie 1530). 1507–1509 m. jis rezidavo Kryme ir dalyvavo iš Lietuvos atvykstančių pasiuntinių derybose su chanu Mengli Girėjumi.

Tarp Lietuvos totorių – ne tik kariai, bet ir architektai (Stepanas Kričinskis, 1874–1923, buvo Bucharos emyro rūmų architektas, pastatė didžiąją Sankt Peterburgo mečetę), muzikantai, kompozitoriai, rašytojai, poetai, gydytojai, inžinieriai, mokslininkai ir pan. Totoriai aktyviai dalyvavo ir musulmonų judėjimuose Kryme, Kaukaze ir Pavolgyje; tarp žymiausių – generolas Matvejus Sulkevičius (pirmosios musulmoniškos Krymo vyriausybės ministras pirmininkas; 1865–1920), pulkininkas Hasanas Konopackis (1879–1953; turėjo didelę reikšmę formuojant Józefo Piłsudskio remiamą baltarusių armiją 1919 m.).

Kaune mečetė pirmąsyk duris atvėrė 1933, 1947 m. uždaryta; jos patalpose įrengtas mėgėjų cirkas. Nuo 1991 m. mečetė vėl veikia. Lietuvoje žinomi Keturiasdešimties Totorių, Nemėžio (abu Vilniaus r.), Raižių (Alytaus r.) kaimai, kuriuose iki šiol gyvena totoriai, stovi mečetės. Pokario laikotarpiu dar veikė medinė Vilniaus Lukiškių mečetė ir šalia jos esančios kapinės (miziaras); sovietiniai buldozeriai ją nugriovė 1968 m. – vietoj maldos namų išdygo moksliniai institutai. Sunaikintos totorių gyvenvietės, kurių liko tik pavadinimai – Kozaklarai, Kolnolarai, Merešlėnai, Melekonys, Liudvinavas, Kazbėjai, Afindzėvičiai, Vinkšnupiai, Bazorai ir kiti.

Tarp totorių dabar – aštuoni mokslo daktarai. Totorių kilmės buvo ir rašytojas Nobelio premijos laureatas Henrikas Senkevičius (1846–1916), Holivudo žvaigždė Charlesas Bronsonas (1921–2003), Lietuvos Respublikos Seimo narys, mokslininkas, rašytojas Vladas

Žalnerauskas (1941–2008), lietuvių išeivijos visuomeninis ir politinis veikėjas Juozas Vilčinskas (1909–1992), filosofijos mokslų daktaras, muftijus, orientalistas Jakubas Šinkevičius (1884–1966), Čingischano palikuonis (Lietuvoje gyveno ne vienas didžiojo chano palikuonis), soltanas Džanibekas Punkskis (apie 1556–1568), Kauno Valstybės teatro balerina Olga Malėjinaitė (1907–1939), šachmatininkas, technikos mokslų daktaras, laikraščio *Lietuvos totoriai* steigėjas Romualdas Makaveckas (1933–2006) ir kiti.

Apie Lietuvos totorių bendruomenę sukurtas dokumentinis filmas „Muržų ainiai Lietuvos žemėje“, kuris Pirmajame musulmonų kino festivalyje Kazanėje (Rusija) 2005 m. laimėjo pagrindinį prizą dokumentinio kino kategorijoje už geriausią scenarijų. 2006 m. Trakų istorijos muziejuje atidaryta nuolatinė ekspozicija, skirta Lietuvos totoriams. 2007 m. vasarą Subartonių kaime (Varėnos r.) duris atvėrė pirmasis Lietuvos totorių buities muziejus. Pasak Jakubausko, sutvirtėjo pati Bendruomenių sąjunga, kuri dabar vienija Vilniaus, Kauno, Alytaus apskričių, Klaipėdos ir Panevėžio miestų bei Varėnos rajono totorių organizacijas. Jakubauskas sako: „Likimo buvo lemta, kad Lietuvos totorių bendruomenė gyvena Lietuvoje, Lenkijoje ir Baltarusijoje. Mes esame vienu šaknų, todėl natūralu, kad privalome bendrauti. Paskutiniu metu bendradarbiaujame su Pasauliniu totorių kongresu Kazanėje ir Krymo totorių Medžlisu. Atrodo, visai neseniai šventėme totorių įsikūrimo LDK 600-ąsias metines, o nuo to laiko jau prabėgo 12 metų. Išaugo nauja Lietuvos totorių karta. Labai norėtusi tikėti, kad Lietuvos totorių bendruomenė, nors ir veikiama išorės ir vidaus veiksnių, ilgam išliks Lietuvos žemėje ir pratęs gražias tradicijas, kurias puoselėjo ne viena jos protėvių karta“³⁰.

Kaip matome, Lietuvos totorių tapatumas – sudedamasis ir sudėtingas. Nors totoriai Lietuvoje gyvena jau beveik septynis šimtmečius, ir per juos labai daug kas pasikeitė, esminius tapatumo bruožus galime nusakyti ir remdamiesi LDK šaltiniais, ir XXI a. pr. patirtimi, bendraujant su Lietuvos totoriais. Tai – tikslo siekiantys, užsispyrę, tačiau lojalūs Lietuvai ir savo tikėjimui (islamui) žmonės, nestokojančios racionalumo ir humoro jausmo, pakantūs kitiems, tačiau karingi, intelektualūs, linkę atsinaujinti, siekiantys naujų aukštumų.

Šių aukštumų siekti totoriams per septynis šimtmečius netrukė netgi kalbų kaita (su išlyga – atiduodant duoklę tradicijai, šiuo atveju – arabiškiems rašmenims). „Lietuvos totorių religiniai rankraščiai, rašyti arabų, turkų, baltarusių ir lenkų kalbomis, bet arabų rašmenimis, pradėti nagrinėti XIX a. viduryje“³¹.

Yra žinoma, kad vienoje didžiausių pasaulyje sufijų brolijoje *Naqshbandi* esama nemažai totorių (apie Lietuvos totorius tokių duomenų nėra). Šią broliją (*tariqa*) įkūrė Bucharoje gyvenęs Baha-ud-Dinas Naqshbandas Bukhari (1318–1389).

Svarbus totorių tapatumo bruožas – ikiislamiškojo savitumo išlaikymas, būdingas ir musulmoniškoms beduinų gentims. Totoriai turėjo *įbrolystės* (*achretavimo*) apeigą, įvirtinančią netikros giminytės, brolybės ryšius tarp nesusigiminiavusių asmenų. Seniau per tokias apeigas ant kardo būdavo pilamas vanduo. Vėliau *achretavimas* (*achretas* kilęs iš tiurkų *achirāt* „pomirtinis, ateities gyvenimas“ bei arabų kalbos žodžio *alachirat*, turinčio tą pačią reikšmę, nes *įbrolystė*, priešingai nei santuokinis ryšys, reiškia ne laikinąjį, bet amžinąjį ryšį) vykdavo taip: *įbrolystės* ryšį sudarantys žmonės, laikydami rankose rankšluostį, tris kartus apeidavo stalą, ant kurio stovėdavo vanduo, druska, duona, Koranas arba chamailas. Mula laimina *įbrolius*, malda – ilga, dviejų ar daugiau valandų. Galiausiai *achretai* pasikeičia rankšluosčiais ar kitais daiktais su sąlyga, kad dovana turės išliekamąją vertę „visam gyvenimui“. Totoriai sako: „*achretas* geriau už brolių, *achretė* geriau už seserį“³².

Išvados

1. Kaip matome, būtent dvasinė brolystė arba *įbrolystė* totoriams galėjo būti vienas kertinių akmenų, padėjusių sėkmingai adaptuotis Lietuvoje (ir kitur), ir kartu išlikti savimi. Manome, kad Lietuvos totoriai sugebėjo savyje išsaugoti ir mistinės dvasios, ir racionalaus grūdo pradus, nepamiršdami ir savo gimtinės, ir Lietuvos, ir Dievo (Alacho) – visiems jiems ištikimai tarnauti *Lipka Tatarlar* buvo ir yra garbė.

2. Totoriai turi „stiprų“ tapatumą ir jiems negresia „civilizacinis konfliktas“, kurio pagrindas, kaip teigė amerikiečių politologas Samuelis P. Huntingtonas (1927–2008), vis dažniau būna tapatumas. Ideologijų kaita, perfrazuojant Huntingtoną, per 700 metų nepakeitė totorių tapatumo, nes ji buvo ir yra per silpni klėjai.

3. Lietuvos totoriai šiuo metu patiria dvasinį, kultūrinį renesansą: daugėja mokslinių tyrimų, Lietuvoje bandoma suprasti totorių tapatumą. Šis renesansas gali atnešti dar daug vaisių. Totoriai Lietuvoje nebelaikomi svetimaisiais, kaip tai daryta XIX a. pab. – pirmos XX a. pusės lietuvių folklore.

- ¹ Plasseraud, Yves. *Mažumos. Tautinių ir etninių mažumų studijų įvadas*. Vilnius: Apostrofa, 2006, p. 139.
- ² Ten pat 9.
- ³ Pokalbis su Adu Jakubausku, užrašytas 2009 10 09.
- ⁴ Kasatkina, Natalija, Leončikas, Tadas. *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 90.
- ⁶ Ten pat 91.
- ⁷ Kasatkina, Natalija, Leončikas, Tadas. *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 90, 92, 96–97.
- ⁸ Ten pat 29.
- ⁹ Kričinskis, Stanislovas. *Lietuvos totoriai. Istorinės ir etnografinės monografijos bandymas*. Iš lenkų kalbos vertė Tamara Bairašauskaitė. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993, p. 15.
- ¹⁰ Ten pat 15–16.
- ¹¹ *Tatars* // Wikipedia, <http://en.wikipedia.org/wiki/Tatar>. Žiūrėta 2009 10 14.
- ¹² Kričinskis 17–18.
- ¹³ Ten pat 28–29.
- ¹⁴ Ten pat 30–32.
- ¹⁵ Ten pat 51.
- ¹⁶ Ten pat 53.
- ¹⁷ Ten pat 109.
- ¹⁸ Ten pat 119.
- ¹⁹ *Parodos „Lietuvos totoriai – kariai“ katalogas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo Karo muziejus, Lietuvos nacionalinis muziejus, Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga, 2007, p. 12.
- ²⁰ Šiaučūnaitė-Verbickienė, J. „Kuris iš jų geresnis: žydas, totorius ar čigonas?“ Petro Čiževskio žvilgsnis į LDK totorių kasdienybę, kn. *Orientas LDK visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai*. Vilniaus universiteto leidykla, 2008, p. 222.
- ²¹ <http://www.tbn.lt/lt/?id=43>.
- ²² <http://www.tbn.lt/lt/?id=94>.
- ²³ <http://islam.lt/view.php?id=57>.
- ²⁴ Šeichas Ali El-Tantawi. *Įžanga į islamą*. Kaunas, 2001; Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos laikraštis *Lietuvos totoriai*; taip pat veikia Lietuvoje gyvenančių musulmonų tinklalapiai www.islam.lt, <http://islam.8k.com> ir www.musulmonai.lt.
- ²⁵ Anglickienė, Laima. *Kitataučių įvaizdis lietuvių folklore*. Vilnius: Versus Aureus / Vytauto Didžiojo universitetas, 2006, p. 235–239.
- ²⁶ Kričinskis 153.
- ²⁷ Jakubauskas, A., Sitdykov, G., Dumin S. *Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje*. Kaunas: Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga, 2009, p. 70.
- ²⁸ Šiaučūnaitė-Verbickienė, J. *Žydai LDK visuomenėje: sambūvio aspektai*. Mokslinė monografija. Vilnius: Žara, 2009, p. 299–302.
- ²⁹ Jakubauskas, Sitdykov, Dumin 5.
- ³⁰ Ten pat 33.
- ³¹ Miškinienė, G. *Seniausi Lietuvos totorių rankraščiai. Grafika, transliteracija, vertimas, tekstų struktūra ir turinys*. Vilniaus universiteto leidykla, 2001, p. 72.
- ³² Kričinskis 215.

Mindaugas PELECKIS

IDENTITY QUEST FOR LITHUANIAN TATARS:
ATTEMPT TO RECONSTRUCT

Key words: Tatars, identity, Lithuania, Islam, Muslims, revival, diaspora

The 20th – 21st century Lithuanian Tatar identity is a riddle not only for investigating scholars but for Tatars themselves. The article makes an attempt to analyze how Lithuanian Tatars used to be seen from outside in the past are seen today by foreign and Lithuanian scientists (Tatars and non Tatars). Why there are doubts if they preserved their identity and how it is evaluated by Lithuanian Tatars themselves. Our working hypothesis is that Lithuanian Tatars are experiencing revival since the beginning of the 21st century and it is mostly due to the Islam religion.